

RECENSIÓNS

FARACO, CARLOS ALBERTO (2016): *História sociopolítica da língua portuguesa*. São Paulo: Parábola Editorial, 400 pp.

O amplo marco presuposicional desa parte do discurso sobre a lingua portuguesa que coñecemos como *lusofonia* é sometido a revisión crítica neste volume publicado por Parábola cun ollar que pon especial atención nas políticas da lingua e nos discursos ideolóxicos que as sustentan. Concorren no seu autor o rigor do lingüista e a experiencia do actor en iniciativas institucionais de planificación lingüística, unha combinación que achega matices de interese a este libro dedicado á memoria de Rosa Virgínia Mattos e Silva, pioneira da perspectiva sociohistórica no Brasil. A exposición artículase arredor de dous grandes bloques (“História” e “Rumo à lusofonia”) e péchase cun capítulo de conclusións e un completo apartado de índices (asuntos, nomes, obras, xeral). No capítulo I (pp. 13-225) revisase a historia do portugués nas sociedades en que está presente, desde o seu nacemento na Gallaecia Magna (l.1) ata a súa expansión ultramarina. Repásanse aspectos como a lexislación colonial (cf. o apartado I.19 sobre o *Diretório dos Índios* de 1757), a práctica educativa dos xesuítas no imperio portugués, o fenómeno das *linguas gerais* (paulista e amazónica) e o tema da denominación da lingua no Brasil. O capítulo II (pp. 227-357) céntrase na lusofonia, unha abstracción que o autor cualifica de quimera (p. 327) e utopía (p. 333). O iconoclasta escrutinio do estudoso brasileiro abrangue o Quinto Império do Padre Antônio Vieira, o Império da Língua Portuguesa de Fernando Pessoa, a Era do Espírito Santo de Agostinho da Silva, o lusotropicalismo de Gilberto Freyre e vehículos máis recentes desta vocación extracontinental como a Comunidade dos Países de Língua Portuguesa (CPLP). A Conclusión (“Alguma esperança para o mundo da língua portuguesa?”) formúlase desde unha perspectiva cauta e desenganada a respecto das posibilidades reais de cooperación internacional a prol do idioma portugués. Unha cooperación

para a que en todo caso se reclaman novas bases, entre elas o policentrismo, a colaboración non xerárquica (segundo un “modelo multilateral e compartido”, p. 198), un incremento do protagonismo do Brasil e un maior respecto á diversidade sociolingüística extraeuropea (normas nacionais, multilingüismo...).

Algunhas das afirmacións deste libro han resultar incómodas para quen se achegue a esta *História sociopolítica...* coa carga teórica do observador continental. Así, aceptar o portugués como lingua oficial xeral de Portugal no reinado de D. Dinís é para o autor transvasar erroneamente un termo moderno (lingua oficial) a unha realidade medieval (l.6., pp. 23-28). Igualmente anacrónico resulta denominar *português* o idioma antes do século XV (l.8). Na expansión da lingua “na esteira da expansão marítima e do colonialismo portugués” (p. 10), destaca que entre as prioridades dos conquistadores non figuraba a asimilación lingüística de grandes masas de poboación. As consecuencias prácticas desta política na realidade macrosocial dos territorios portugueses en África e Asia lévano a cuestionar o concepto mesmo de país lusófono (pp. 320-322). Cita o exemplo de Goa, centro do imperio portugués en Asia, que contaba en 1960 apenas cun 1,4% de falantes de portugués como L1, aos que hai que engadir un 2% que o tiñan como L2, cifras que minguaron aínda máis coa fin da presenza colonial (p. 75). Na reflexión sobre o rico e complexo contexto nacional brasileiro, refuta, entre outras, as hipóteses do Brasil monolingüe e da corrupción da lingua naquel país. Impugnando o tópico, afirma que haberá que agardar á entrada do século XX para poder considerar o portugués hexemónico naquel vasto espazo multilingüe (p. 136). Pola súa banda, o preconcepto de os brasileiros falaren mal portugués provoca falta de seguridade no uso da lingua escrita por parte dos escolares (p. 175), e Faraco leva anos insistindo —con Orlandi, Lucchesi, Bagno— na necesidade de mudar a norma de referencia no Brasil e suprimir dos manuais o antigo modelo de matriz continental e decimonónica (a “velha, anacrónica e artificial norma-pa-

drão”, p. 213). Unha análise demorada daquel arquetipo que o autor denomina *norma curta* pode lerse na súa obra *Norma culta brasileira: desatando alguns nós* (São Paulo, Parábola, 2008).

No que fai ao constructo *lusofonia* (capítulo II), queda claro que as súas connotacións varían —e moito— en función do posicionamento ideolóxico de partida. En Galicia sabemos que non significa o mesmo para Henrique Monteagudo (citado en varias ocasións no capítulo I), vinculado á vaguesa editorial Galaxia, que para calquera dos que publican na compostelá Através (que non se citan por parte ningunha). Para Faraco, que publica na paulista Parábola, o concepto lusofonía “é practicamente inexistente no Brasil e é visto com grandes suspeitas nos países africanos” (p. 315). Tamén existen diferenzas en relación ao peso que debe corresponder a cada país (p. 353) se quen opina é un intelectual portugués (V. M. Aguiar e Silva) ou brasileiro (Faraco).

Na década dos 80 do século pasado o portugués Luís F. Lindley Cintra e o brasileiro Celso Cunha ensaiaban a converxencia (a unidade na diversidade) na súa *Nova gramática do português contemporâneo* (1984). Nos últimos anos, porén, parecen gañar protagonismo as formulacións centrífugas, e a monumental *Gramática do português* (2013) auspiciada pola Fundação Gulbelkian aparece referenciada en exclusiva na “variedade europeia contemporânea” (pp. 335-336). De feito, e chegamos ao apartado de conclusións, a lusofonía débátese para o autor entre dúas pulsións, a unificadora e a separadora. Exemplos hainos das dúas tendencias. O Vocabulário Ortográfico Comum da Língua Portuguesa (VOC) ilustra as posibilidades operativas dun organismo como o Instituto Internacional da Língua Portuguesa, do que Faraco coordina a comisión nacional do Brasil. Pola súa banda, a falta de mutuo recoñecemento dos certificados de proficiencia en lingua portuguesa (p. 345) é un exemplo de prácticas particularistas contrarias ás periódicas proclamas, aquí e alén mar, de comunión lingüística multicontinental.

Serafín Alonso Pintos